

Samling af Afgørelser

RETTENS DOM (Første Afdeling)

16. december 2015 *

»Konkurrence — karteller — det europæiske marked for luftfragt — aftaler og samordnet praksis vedrørende flere aspekter af priser for luftfragtydelser (indførelse af brændstoffillæg og sikkerhedstillæg, nægtelse af at betale en kommission af tillæggene) — artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53 og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart — begrundelsespligt«

I sag T-67/11,

Martinair Holland NV, Haarlemmermeer (Nederlandene), ved advokat R. Wesseling,

sagsøger,

mod

Europa-Kommissionen først ved S. Noë, N. von Lingen og C. Giolito, derefter ved S. Noë, G. Giolito og A. Dawes, som befuldmægtigede, bistået af barrister B. Doherty,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens afgørelse K(2010) 7694 endelig af 9. november 2010 vedrørende en procedure i henhold til artikel 101 TEUF, artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart (sag COMP/39258 – Luftfragt), for så vidt som den vedrører sagsøgeren, eller i det mindste annullation af denne afgørelses artikel 5, litra b), for så vidt som den pålægger sagsøgeren en bøde, eller nedsættelse af denne bøde,

har

RETTEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, H. Kanninen (refererende dommer), og dommerne I. Pelikánová og E. Buttigieg,

justitssekretær: fuldmægtig S. Spyropoulos,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 21. maj 2015,

afsagt følgende

* Processprog: engelsk.

Dom

Tvistens baggrund

- 1 Sagsøgeren, Martinair Holland NV, er et luftfartsselskab, som driver virksomhed på markedet for luftfragt (herefter »fragt«).
- 2 Den 7. december 2005 modtog Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber en anmodning om bødefritagelse i henhold til dens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3, herefter »samarbejdsmeddelelsen af 2002«) indgivet af Deutsche Lufthansa AG (herefter »Lufthansa«) og dets datterselskaber Lufthansa Cargo AG og Swiss International Air Lines AG (herefter »Swiss«). Ifølge denne anmodning fandt der konkurrencebegrænsende kontakter sted mellem flere virksomheder, som var aktive på fragtmarkedet (herefter »transportvirksomhederne«). Disse kontakter vedrørte navnlig:
 - et brændstoffillæg, som var blevet indført for at imødegå de stigende brændstofomkostninger
 - et sikkerhedstillæg, som var blevet indført for at imødegå omkostningerne til visse sikkerhedsforanstaltninger efter terrorangrebene den 11. september 2001.
- 3 Den 14. og den 15. februar 2006 gennemførte Kommissionen uanmeldte kontrolundersøgelser i henhold til artikel 20 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [artikel 101 TEUF] og [102 TEUF] (EFT L 1, s. 1).
- 4 Efter kontrolundersøgelserne indgav flere transportvirksomheder og sagsøgeren en anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002.
- 5 Den 19. december 2007 fremsendte Kommissionen en klagepunktsmeddelelse til 27 transportvirksomheder, herunder sagsøgeren (herefter »klagepunktsmeddelelsen«). Kommissionen anførte, at disse transportvirksomheder havde overtrådt artikel 101 TEUF, artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart (herefter »aftalen med Schweiz«), idet de havde deltaget i et globalt kartel vedrørende bl.a. brændstoffillægget, sikkerhedstillægget og en nægtelse af at betale kommission af tillæggene (herefter »nægtelsen af at betale kommission«). Som svar på klagepunktsmeddelelsen fremsatte adressaterne herfor skriftlige bemærkninger. Der blev afholdt en mundtlig høring den 30. juni til den 4. juli 2008.
- 6 Den 9. november 2010 vedtog Kommissionen afgørelse K(2010) 7694 endelig vedrørende en procedure i henhold til artikel 101 TEUF, artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen med Schweiz (sag COMP/39258 – Luftfragt) (herefter »den anfægtede afgørelse«). Den anfægtede afgørelse var rettet til de følgende 21 transportvirksomheder (herefter »de anklagede transportvirksomheder«):
 - Air Canada
 - Air France-KLM
 - Société Air France SA (herefter »Air France«)
 - Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV (herefter »KLM«)
 - British Airways plc
 - Cargolux Airlines International SA (herefter »Cargolux«)

- Cathay Pacific Airways Ltd (herefter »CPA«)
 - Japan Airlines Corp.
 - Japan Airlines International Co. Ltd (herefter »Japan Airlines«)
 - Lan Airlines SA (herefter »LAN«)
 - Lan Cargo SA (herefter »LAN Cargo«)
 - Lufthansa Cargo
 - Lufthansa
 - Swiss
 - sagsøgeren
 - Qantas Airways Ltd (herefter »Qantas«)
 - SAS AB
 - SAS Cargo Group A/S (herefter »SAS Cargo«)
 - Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden (herefter »Scandinavian Airlines«)
 - Singapore Airlines Cargo Pte Ltd (herefter »SAC«)
 - Singapore Airlines Ltd.
- 7 De klagepunkter, som foreløbigt var blevet rejst over de andre adressater for klagepunktmeddelelsen, blev frafaldet.
- 8 I begrundelsen for den anfægtede afgørelse beskrives en samlet og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF, af EØS-aftalens artikel 53 og af artikel 8 i aftalen med Schweiz, som omfatter EØS-området og Schweiz, hvorved de anklagede transportvirksomheder samordnede deres prisadfærd med hensyn til levering af fragtydelser.
- 9 Ordlyden af den anfægtede afgørelses dispositive del, for så vidt som den vedrører sagsøgeren, er følgende:
- »Artikel 1
- Følgende virksomheder har overtrådt artikel 101 i TEUF og EØS-aftalens artikel 53 ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for EØS i de følgende perioder:
- [...]
- i) [sagsøgeren] fra den 22. januar 2001 til den 14. februar 2006
- [...]

Artikel 2

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 101 i TEUF ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende uden for EØS i de følgende perioder:

[...]

o) [sagsøgeren] fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006

[...]

Artikel 3

Følgende virksomheder har overtrådt EØS-aftalens artikel 53 ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende i lande, der er kontraherende parter i EØS-aftalen, men som ikke er medlemsstater, og tredjelande, i de følgende perioder:

[...]

m) [sagsøgeren] fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006

[...]

Artikel 4

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 8 i aftalen [...] med Schweiz [...] ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for [EU] [...] og lufthavne beliggende i Schweiz i de følgende perioder:

[...]

i) [sagsøgeren] fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006

[...]

Artikel 5

For de i artikel 1-4 omhandlede overtrædelser pålægges der følgende bøder:

m) [sagsøgeren]: 29 500 000 EUR

[...]

Artikel 6

De i artikel 1-4 omhandlede virksomheder bringer omgående de i nævnte artikler omhandlede overtrædelser til ophør, såfremt de ikke allerede har gjort det.

De skal herefter afstå fra enhver handling eller adfærd som omhandlet i artikel 1-4 samt enhver handling eller adfærd med samme eller tilsvarende formål eller virkning.

Artikel 7

Denne afgørelse er rettet til:

[...]

[sagsøgeren]

[...]«

Procedure

- 10 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 24. januar 2011 har sagsøgeren anlagt denne sag. Kommissionen har afgivet svarskrift den 27. maj 2011.
- 11 Den 29. juni 2011 har Retten i henhold til artikel 47, stk. 1, i procesreglementet af 2. maj 1991 bestemt, at der ikke skulle ske yderligere udveksling af processkrifter.
- 12 Ved afgørelse fra Rettens præsident af 1. december 2011 er en af dommene ved Rettens Sjette Afdeling, som er det dommerkollegium, hvortil den refererende dommer var tilknyttet, blevet erstattet af en anden dommer.
- 13 Ved afgørelse fra Rettens præsident af 17. januar 2013 er den refererende dommer blevet erstattet af en ny dommer, og den foreliggende sag er blevet tildelt en ny refererende dommer i Sjette Afdeling.
- 14 Efter en anmodning fra Retten fremsat som led i de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, der er fastsat i artikel 64 i Rettens procesreglement af 2. maj 1991, har sagsøgeren ved dokument indgivet til Rettens Justitskontor den 5. juli 2013 fremsat bemærkninger til svarskriftet. Ved dokument indleveret til Rettens Justitskontor den 27. september 2013 har Kommissionen fremsat sine bemærkninger til disse bemærkninger.
- 15 Som følge af en ændring af sammensætningen af Rettens afdelinger er den refererende dommer blevet tilknyttet Første Afdeling, som derfor blev tildelt den foreliggende sag den 2. oktober 2013.
- 16 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Første Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling. Retten har i øvrigt inden for rammerne af de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, der er fastsat i artikel 64 i procesreglementet af 2. maj 1991, stillet parterne skriftlige spørgsmål, som de har besvaret inden for den fastsatte frist.
- 17 Den 28. april 2015 har Retten opfordret sagsøgeren til at oplyse den om, hvorvidt retsmøderapporten indeholdt fortrolige oplysninger i forhold til offentligheden. Ved to skrivelser af den 4. maj 2015 har sagsøgeren dels anmodet om, at offentligheden ikke fik kendskab til visse oplysninger i retsmøderapporten, dels fremsat visse bemærkninger til denne rapport, hvilket Retten har taget til efterretning.
- 18 Parterne har afgivet indlæg og besvaret Rettens spørgsmål i retsmødet den 21. maj 2015.

Parternes påstande

- 19 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:
- Den anfægtede afgørelses artikel 1-7 annulleres helt eller delvis, for så vidt som de vedrører sagsøgeren.
 - Den bøde, der er fastsat i den anfægtede afgørelses artikel 5, litra m), nedsættes.
 - Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.
- 20 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:
- Frifindelse.
 - Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

- 21 Sagsøgeren har til støtte for søgsmålet fremsat to anbringender, som vedrører for det første en tilsidesættelse af begrundelsespligten, af retten til god forvaltning, af retten til adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol, af uskyldsformodningen og af retten til forsvar og for det andet et åbenbart urigtigt skøn i forbindelse med beregningen af bøden, en tilsidesættelse af forordning nr. 1/2003, af retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2), af proportionalitetsprincippet, af ligebehandlingsprincippet og af begrundelsespligten.
- 22 Det første anbringende består af to led om for det første en tilsidesættelse af begrundelsespligten og af retten til god forvaltning og om for det andet en tilsidesættelse af retten til god forvaltning, af retten til adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol, af uskyldsformodningen og af retten til forsvar.
- 23 Sagsøgeren har inden for rammerne af det første anbringendes første led bl.a. gjort gældende, at den anfægtede afgørelse ikke gør det muligt for selskabet at fastlægge karakteren og rækkevidden af den overtrædelse eller de overtrædelser, som det foreholdes, eftersom den anfægtede afgørelses dispositive del nævner fire overtrædelser vedrørende forskellige perioder og ruter, som er blevet begået af forskellige transportvirksomheder, mens begrundelsen kun omhandler én samlet og vedvarende global overtrædelse, som dækker alle ruterne. Sagsøgeren har videre anført, at eftersom Kommissionen i den anfægtede afgørelse har undersøgt betingelserne for at anvende artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53 og artikel 8 i aftalen med Schweiz alene i forhold til forekomsten af et angiveligt globalt kartel, kan konstateringen af de fire overtrædelser i den dispositive del ikke som grundlag have den vurdering af de faktiske omstændigheder og af beviserne, som er foretaget i begrundelsen. Kommissionen behandlede ikke i den anfægtede afgørelse spørgsmålet, om de faktiske omstændigheder, som den havde lagt til grund, og de beviser, som den havde indsamlet, underbygger de fire specifikke overtrædelser, der er omhandlet i henholdsvis artikel 1-4 i denne afgørelse.
- 24 Sagsøgeren har således med det første anbringendes første led i det væsentlige anført, at den anfægtede afgørelse er behæftet med en begrundelsesmangel, for så vidt som denne afgørelses begrundelse og dispositive del er modstridende, hvilket Kommissionen har bestridt.
- 25 Det bemærkes herved, at ifølge fast retspraksis skal den begrundelse, der kræves i henhold til artikel 296, stk. 2, TEUF, klart og utvetydigt angive de betragtninger, som den institution, der har udstedt den anfægtede retsakt, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til

grundlaget for den trufne foranstaltning, så de kan varetage deres rettigheder, og således at EU-retsinstanser kan foretage deres prøvelse (jf. i denne retning dom af 25.6.1998, *British Airways m.fl. mod Kommissionen*, T-371/94 og T-394/94, Sml., EU:T:1998:140, præmis 89, og af 29.6.2012, *GDF Suez mod Kommissionen*, T-370/09, Sml., EU:T:2012:333, præmis 117). Det nærmere indhold af begrundelseskravet skal fastlægges i lyset af den konkrete sags omstændigheder, navnlig indholdet af den pågældende retsakt, indholdet af de anførte grunde samt den interesse, som retsaktens adressater samt andre, der må anses for umiddelbart og individuelt berørt af retsakten, kan have i begrundelsen (jf. i denne retning dom af 2.4.1998, *Kommissionen mod Sytraval og Brink's France*, C-367/95 P, Sml., EU:C:1998:154, præmis 63, og af 15.3.2000, *Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen*, T-25/95, T-26/95, T-30/95 – T-32/95, T-34/95 – T-39/95, T-42/95 – T-46/95, T-48/95, T-50/95 – T-65/95, T-68/95 – T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Sml., EU:T:2000:77, præmis 469).

- 26 Det kræves ikke, at begrundelsen angiver alle de forskellige relevante faktiske og retlige momenter, da spørgsmålet, om en afgørelses begrundelse opfylder kravene efter artikel 296 TEUF, ikke blot skal vurderes i forhold til ordlyden, men ligeledes til den sammenhæng, hvori den indgår, samt under hensyn til alle de retsregler, som gælder på det pågældende område (jf. i denne retning dom *Kommissionen mod Sytraval og Brink's France*, nævnt i præmis 25 ovenfor, EU:C:1998:154, præmis 63, og af 2.2.2012, *Denki Kagaku Kogyo og Denka Chemicals mod Kommissionen*, T-83/08, EU:T:2012:48, præmis 91).
- 27 Det forholder sig ikke desto mindre således, at Kommissionen med henblik på begrundelsen af en afgørelse, der er truffet for at sikre anvendelsen af konkurrencereglerne, i henhold til artikel 296 TEUF er forpligtet til i hvert fald at nævne de omstændigheder og overvejelser, der har væsentlig betydning for afgørelsen, og dermed give den kompetente domstol og de berørte parter oplysning om, hvorledes den har anvendt EU-retten (jf. i denne retning dom *Denki Kagaku Kogyo og Denka Chemicals mod Kommissionen*, nævnt i præmis 26 ovenfor, EU:T:2012:48, præmis 91).
- 28 Begrundelsen for en retsakt skal endvidere være logisk og må navnlig ikke indeholde selvmodsigelser, der gør det vanskeligt at forstå de underliggende motiver for denne retsakt (jf. i denne retning dom af 10.7.2008, *Bertelsmann og Sony Corporation of America mod Impala*, C-413/06 P, Sml., EU:C:2008:392, præmis 169, og af 29.9.2011, *Elf Aquitaine mod Kommissionen*, C-521/09 P, Sml., EU:C:2011:620, præmis 151).
- 29 Det skal endvidere bemærkes, at uanset at bestemmelserne i artikel 23, stk. 5, i forordning nr. 1/2003, hvoraf det fremgår, at beslutninger om pålæggelse af bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne ikke er sanktioner i strafferetlig forstand, forudsætter en tilsidesættelse af artikel 101, stk. 1, TEUF, artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen med Schweiz en adfærd, der almindeligvis betragtes som lyssky, som er til skade for den brede offentlighed, som indebærer en klar stigmatisering, og som for de ansvarlige virksomheder kan medføre bøder på op til 10% af den årlige omsætning, dvs. bøder, som utvivlsomt er strenge (jf. herved generaladvokat Sharpstons forslag til afgørelse i sag *KME Germany m.fl. mod Kommissionen*, C-272/09 P, Sml., EU:C:2011:63, punkt 64). Henset til karakteren af de overtrædelser, der er tale om, samt arten og stregheden af de sanktioner, der knytter sig til dem (jf. dom af 27.3.2014, *Saint-Gobain Glass France m.fl. mod Kommissionen*, T-56/09 og T-73/09, Sml., EU:T:2014:160, præmis 78 og den deri nævnte retspraksis), må disse anses for at være af strafferetlig karakter som omhandlet i artikel 6 i konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«), således som det bl.a. fremgår af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dom i sagen *A. Menarini Diagnostis mod Italien* (nr. 43509/08, § 39-44, 27.9.2011).
- 30 I præmis 58 og 59 i dommen i sagen *A. Menarini Diagnostis mod Italien*, nævnt i præmis 29 ovenfor, udtalte Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol endvidere, at hvis en »straf« pålægges af en administrativ myndighed, skal den berørte kunne forelægge en sådan beslutning, der er vedtaget mod

den, for en domstol, der kan give de garantier, som er fastsat i EMRK's artikel 6 (jf. i denne retning dom af 18.7.2013, Schindler Holding m.fl. mod Kommissionen, C-501/11 P, Sml., EU:C:2013:522, præmis 34).

- 31 Princippet om effektiv domstolsbeskyttelse, der er et generelt EU-retligt princip, som nu er udtrykt i artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og der i EU-retten svarer til EMRK's artikel 6, stk. 1 (jf. dom af 10.7.2014, Telefónica og Telefónica de España mod Kommissionen, C-295/12 P, Sml., EU:C:2014:2062, præmis 57 og den deri nævnte retspraksis), indebærer, at den dispositive del af en afgørelse, der er vedtaget af Kommissionen, og hvorved det konstateres, at konkurrencereglerne er blevet tilsidesat, skal være særligt klar og præcis, og at de virksomheder, som anses for ansvarlige, og som pålægges sanktioner, skal være i stand til at forstå og anfægte pålæggelsen af dette ansvar og af disse sanktioner, således som de fremgår af nævnte dispositive del.
- 32 Det bemærkes, at det er gennem afgørelsers dispositive del, at Kommissionen angiver karakteren og rækkevidden af de overtrædelser, den sanktionerer. Det må fremhæves, at i princippet er det, når det drejer sig om netop rækkevidden og karakteren af de sanktionerede overtrædelser, den dispositive del og ikke begrundelsen, som er afgørende. Det er alene i tilfælde af, at de i den dispositive del anvendte formuleringer ikke er klare, at det er nødvendigt at fortolke dem ved hjælp af begrundelsen for afgørelsen. EU-retsinstanser har tidligere fastslået, at med henblik på at afgrænse, hvem der er omfattet af en afgørelse, hvori der konstateres en overtrædelse, bør denne afgørelses dispositive del lægges til grund, når den ikke giver anledning til tvivl (dom af 16.12.1975, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Sml., EU:C:1975:174, præmis 315, og af 11.12.2003, Adriatica di Navigazione mod Kommissionen, T-61/99, Sml., EU:T:2003:335, præmis 43).
- 33 Det bemærkes endvidere, at artikel 101, stk. 1, TEUF skaber umiddelbare virkninger i forholdet mellem private og fremkalder rettigheder for borgerne, hvilket medfører et krav om, at en person skal kunne kræve erstatning for skade påført den som følge af en aftale eller en adfærd, der kan begrænse eller fordreje konkurrencen. Det påhviler de nationale retsinstanser, der inden for rammerne af deres kompetence har til opgave at anvende denne bestemmelse, at sikre ikke blot dens fulde virkning, men ligeledes at beskytte disse rettigheder (dom af 6.6.2013, Donau Chemie m.fl., C-536/11, Sml., EU:C:2013:366, præmis 21 og 22). Enhver har således ret til at kræve erstatning for det lidte tab, når der er årsagsforbindelse mellem det nævnte tab og en aftale eller en praksis, der er forbudt i henhold til artikel 101 TEUF (dom af 13.7.2006, Manfredi m.fl., C-295/04 – C-298/04, Sml., EU:C:2006:461, præmis 61, og af 6.11.2012, Otis m.fl., C-199/11, Sml., EU:C:2012:684, præmis 43).
- 34 Det følger imidlertid af artikel 16, stk. 1, i forordning nr. 1/2003, at når de nationale domstole i henhold til artikel 101 TEUF træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsbeslutning, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med denne beslutning.
- 35 Det skal herved, i modsætning til hvad Kommissionen har gjort gældende i retsmødet, fastslås, at en national domstol ville træffe en afgørelse, der er i strid med afgørelsen vedtaget af denne institution, ikke blot hvis den foretog en andeledes retlig kvalificering af den undersøgte konkurrencebegrænsende adfærd, men også hvis dens afgørelse adskilte sig fra Kommissionens afgørelse med hensyn til den tidsmæssige eller geografiske udstrækning af den undersøgte adfærd eller med hensyn til ansvaret eller det manglende ansvar hos de personer, som var genstand for undersøgelsen vedrørende den omhandlede adfærd, og hvis ansvar er blevet undersøgt i Kommissionens afgørelse.
- 36 Heraf følger, at de nationale domstole er bundet af den afgørelse, som Kommissionen træffer, for så vidt som den ikke annulleres eller erklæres ugyldig, hvilket kræver, at dens dispositive del kan forstås på utvetydig vis.

- 37 De nationale domstole skal navnlig være i stand til ud fra den klare formulering af den dispositive del i en afgørelse, der fastslår en overtrædelse af konkurrencereglerne, kunne forstå rækkevidden af denne overtrædelse og identificere de personer, som er ansvarlige herfor, for at kunne drage de nødvendige konsekvenser med hensyn til krav om erstatning for tab, der er forvoldt af overtrædelsen, fremsat af de personer, som har lidt skade på grund af samme overtrædelse.
- 38 Endelig bemærkes, at artikel 101 TEUF's fulde effektivitet ville blive bragt i fare, hvis retten for en person til at kræve erstatning for en skade, som personen har lidt, fra en anden person, kategorisk blev undergivet en betingelse om, at der skal foreligge et kontraktforhold mellem disse to personer (jf. i denne retning dom af 5.6.2014, Kone m.fl., C-557/12, Sml., EU:C:2014:1317, præmis 33). Det kan således ikke udelukkes, at en person, som anses for ansvarlig for en overtrædelse af konkurrencereglerne konstateret af Kommissionen, skal betale erstatning for den skade, som forvoldes kunder til andre personer, som holdes ansvarlige for den samme overtrædelse. I sådanne tilfælde, og hvis det er foreskrevet i national ret, kan der for de nationale domstole indbringes regressøgsmål mod disse personer. Ordlyden af den dispositive del i en afgørelse, som fastslår en overtrædelse af konkurrencereglerne, synes i dette perspektiv afgørende, idet den kan fastlægge de gensidige rettigheder og forpligtelser mellem de omhandlede personer.
- 39 Den nationale domstol kan også, hvis det er foreskrevet i national ret, have pligt til at fastslå, at samtlige de personer, som er blevet fundet ansvarlige for den af Kommissionen konstaterede overtrædelse af konkurrencereglerne, in solidum skal betale erstatning for den forvoldte skade. I så fald kan ordlyden af den dispositive del af en afgørelse, der fastslår en overtrædelse af konkurrencereglerne, også være afgørende med hensyn til de omhandlede personer.
- 40 Det skal således i lyset af de ovenstående betragtninger for det første undersøges, om, som sagsøgeren har anført, den anfægtede afgørelses begrundelse og dispositive del er indbyrdes modstridende.
- 41 Hvad angår den anfægtede afgørelses dispositive del har artikel 1-4 heri følgende ordlyd:

»Artikel 1

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 101 i TEUF og EØS-aftalens artikel 53 ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for EØS i de følgende perioder:

- a) Air France-KLM, fra den 7. december 1999 til den 14. februar 2006
- b) [...] Air France, fra den 7. december 1999 til den 14. februar 2006
- c) KLM [...], fra den 21. december 1999 til den 14. februar 2006
- d) British Airways [...], fra den 22. januar 2001 til den 14. februar 2006
- e) Cargolux [...], fra den 22. januar 2001 til den 14. februar 2006
- f) Lufthansa Cargo [...], fra den 14. december 1999 til den 7. december 2005
- g) [...] Lufthansa [...], fra den 14. december 1999 til den 7. december 2005
- h) Swiss [...], fra den 2. april 2002 til den 7. december 2005
- i) [sagsøgeren], fra den 22. januar 2001 til den 14. februar 2006

- j) SAS [...], fra den 17. august 2001 til den 14. februar 2006
- k) SAS Cargo [...], fra den 1. juni 2001 til den 14. februar 2006
- l) Scandinavian Airlines [...], fra den 13. december 1999 til den 28. december 2003.

Artikel 2

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 101 i TEUF ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU [...] og lufthavne beliggende uden for EØS i de følgende perioder:

- a) Air Canada, fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- b) Air France-KLM, fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- c) [...]Air France, fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- d) KLM [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- e) British Airways [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- f) Cargolux [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- g) [CPA], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- h) Japan Airlines [Corp], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- i) Japan Airlines [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- j) LAN [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- k) LAN Cargo [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- l) Lufthansa Cargo [...], fra den 1. maj 2004 til den 7. december 2005
- m) [...] Lufthansa [...], fra den 1. maj 2004 til den 7. december 2005
- n) Swiss [...], fra den 1. maj 2004 til den 7. december 2005
- o) [sagsøgeren], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- p) Qantas [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- q) SAS [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- r) SAS Cargo [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- s) [SAC], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006
- t) Singapore Airlines [...], fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006.

Artikel 3

Følgende virksomheder har overtrådt EØS-aftalens artikel 53 ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavnene beliggende i lande, der er kontraherende parter i EØS-aftalen, men som ikke er medlemsstater, og tredjelande, i de følgende perioder:

- a) Air Canada, fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- b) Air France-KLM, fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- c) [...] Air France, fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- d) KLM [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- e) British Airways [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- f) [Cargolux], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- g) [CPA], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- h) Japan Airlines [Corp.], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- i) Japan Airlines [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- j) Lufthansa Cargo [...], fra den 19. maj 2005 til den 7. december 2005
- k) [...] Lufthansa [...], fra den 19. maj 2005 til den 7. december 2005
- l) Swiss [...], fra den 19. maj 2005 til den 7. december 2005
- m) [sagsøgeren], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- n) Qantas [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- o) SAS [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- p) SAS Cargo [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- q) [SAC], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006
- r) Singapore Airlines [...], fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006.

Artikel 4

Følgende virksomheder har overtrådt artikel 8 i aftalen [...] med Schweiz [...] ved at deltage i en overtrædelse, som både består af aftaler og samordnet praksis, med hensyn til hvilke de har samordnet flere aspekter af priser for fragtydelser [...] på ruter mellem lufthavne beliggende inden for [EU] [...] og lufthavne beliggende i Schweiz i de følgende perioder:

- a) Air France-KLM, fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- b) [...] Air France, fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006

- c) KLM [...], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- d) British Airways [...], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- e) Cargolux [...], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- f) Lufthansa Cargo [...], fra den 1. juni 2002 til den 7. december 2005
- g) [...] Lufthansa [...], fra den 1. juni 2002 til den 7. december 2005
- h) Swiss [...], fra den 1. juni 2002 til den 7. december 2005
- i) [sagsøgeren], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- j) SAS [...], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- k) SAS Cargo [...], fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006
- l) Scandinavian Airlines [...], fra den 1. juni 2002 til den 28. december 2003.«

⁴² Sagsøgeren har nærmere bestemt anført, at en ordlydsfortolkning af den anfægtede afgørelses artikel 1-4 resulterer i en konstatering af fire særskilte samlede og vedvarende overtrædelser, som hver vedrører en forskellig rutekategori, snarere end en konstatering af en samlet og vedvarende overtrædelse vedrørende alle ruter omfattet af kartellet, som anført i begrundelsen for denne afgørelse.

⁴³ Dette bekræftes af affattelsen af den anfægtede afgørelses artikel 5 og 6, hvorefter:

»Artikel 5

For de i artikel 1-4 omhandlede overtrædelser pålægges der følgende bøder:

[...]

Artikel 6

De i artikel 1-4 omhandlede virksomheder bringer omgående de i nævnte artikler omhandlede overtrædelser til ophør, såfremt de ikke allerede har gjort det.

[...]«

⁴⁴ Sagsøgeren har således fremhævet, at den anfægtede afgørelses artikel 5 og 6 henviser til »overtrædelser« i flertal og ikke til »overtrædelse« i ental.

⁴⁵ Det skal herved først og fremmest bemærkes, at som Kommissionen har gjort gældende i sit svar på de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, der er omhandlet i præmis 16 ovenfor, kan der ikke nødvendigvis af opdelingen i fire særskilte artikler af den dispositive del af en afgørelse, der fastslår en overtrædelse af konkurrencereglerne, udledes, at der foreligger fire særskilte overtrædelser.

⁴⁶ Denne opdeling kan bunde i den omstændighed, at samtlige de konkurrencebegrænsende former for adfærd, som den samlede og vedvarende overtrædelse, der er beskrevet i den anfægtede afgørelse, består af, indebærer tilsidesættelse af tre bestemmelser, som forbyder de samme former for adfærd, men som har en forskellig geografisk og tidsmæssig rækkevidde.

- 47 Kommissionen har endvidere i den anfægtede afgørelses punkt 815-817 og i sine skriftlige indlæg for Retten angivet, at den indtil den 1. maj 2004 kun rådede over gennemførelsesbeføjelser til at anvende artikel 101 TEUF på international lufttransport mellem lufthavne i EU og således ikke kunne anvende artikel 101 TEUF på konkurrencebegrænsende aftaler og former for praksis vedrørende ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende uden for EØS. Kommissionen har endvidere i 818.-821. betragtning til den anfægtede afgørelse forklaret, at indtil den 19. maj 2005 havde den kun kompetence til at anvende EØS-aftalen på lufttransport mellem lufthavne beliggende inden for EØS, og at det først var fra denne dato, at den fik kompetence til at anvende denne bestemmelse hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende i lande, som er kontraherende parter i EØS-aftalen, men som ikke er medlemsstater, og tredjelande. Endvidere fremgår det af 822.-825. betragtning til den anfægtede afgørelse, at Kommissionen anså sig for kompetent til at anvende artikel 8 i aftalen med Schweiz på ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende i Schweiz fra den 1. juni 2002.
- 48 Som Kommissionen har angivet i sit svar nævnt i præmis 16 ovenfor og i retsmødet, foranledigede overtrædelsen af tre bestemmelser, nemlig artikel 101 TEUF, EØS-aftalens artikel 53 og artikel 8 i aftalen med Schweiz, som hver fastsætter Kommissionens kompetence med hensyn til den tidsmæssige og geografiske anvendelse af disse bestemmelser, den dermed til at opdele den dispositive del af den anfægtede afgørelse i syv artikler, hvoraf de første fire er sammensat som følger:
- Artikel 1 vedrører Kommissionens kompetence til at anvende artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende inden for EØS for perioden fra den 7. december 1999 til den 14. februar 2006.
 - Artikel 2 vedrører Kommissionens kompetence til at anvende artikel 101 TEUF hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende uden for EØS for perioden fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006.
 - Artikel 3 vedrører Kommissionens kompetence til at anvende EØS-aftalens artikel 53 hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende i lande, som er kontraherende parter i EØS-aftalen, men som ikke er medlemsstater, og tredjelande for perioden fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006.
 - Artikel 4 vedrører Kommissionens kompetence til at anvende artikel 8 i aftalen med Schweiz hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende i Schweiz for perioden fra den 1. juni 2002 til den 14. februar 2006.
- 49 Sagsøgeren har hverken bestridt den varierende udstrækning af Kommissionens kompetence alt afhængig af de pågældende ruter, eller opdelingen af den anfægtede afgørelses dispositive del forbundet med den varierende udstrækning af Kommissionens kompetence.
- 50 Sagsøgeren har derimod anført dels, at alle de anklagede transportvirksomheder ifølge begrundelsen for den anfægtede afgørelse deltog i de former for konkurrencebegrænsende adfærd, som den samlede og vedvarende overtrædelse af global rækkevidde var sammensat af, uafhængig af de betjente ruter, dels, at denne afgørelses artikel 1-4 fastsætter fire særskilte overtrædelser, som hver vedrører en forskellig rutekategori, hvori kun et vist antal anklagede transportvirksomheder deltog.
- 51 Det fremgår i den forbindelse af den anfægtede afgørelse, at kun navnene på 11 transportvirksomheder ud af de 21 anklagede transportvirksomheder, nemlig Air France-KLM, Air France, KLM, British Airways, Cargolux, Lufthansa, Lufthansa Cargo, Swiss, sagsøgeren, SAS og SAS Cargo er nævnt i hver af de fire første artikler. Navnene på transportvirksomhederne Air Canada, CPA, Japan Airlines Corp., Japan Airlines, Qantas, SAC og Singapore Airlines fremgår såvel af artikel 2 som af artikel 3 i den nævnte afgørelse. Navnet på transportvirksomheden Scandinavian Airlines fremgår også af både artikel 1 og artikel 4 i denne afgørelse. Hvad angår navnene på transportvirksomhederne LAN og LAN Cargo fremgår de kun af artikel 2 i samme afgørelse.

- 52 Det skal bemærkes, at perioden fra den 1. maj 2004 til den 14. februar 2006, med hensyn til hvilken det fastslås, at de transportvirksomheder, hvis navne fremgår af den anfægtede afgørelses artikel 2, deltog i den konkurrencebegrænsende adfærd, og perioden fra den 19. maj 2005 til den 14. februar 2006, med hensyn til hvilken det fastslås, at de transportvirksomheder, hvis navne fremgår af den anfægtede afgørelses artikel 3, deltog i nævnte adfærd, fuldt ud er omfattet af såvel den periode, som er dækket af denne afgørelses artikel 1, og som går fra den 7. december 1999 til den 14. februar 2006, som af den periode, der er dækket af samme afgørelses artikel 4, og som begynder den 1. juni 2002 og slutter den 14. februar 2006, således som det fremgår af præmis 41 ovenfor.
- 53 For det tilfælde, at den konkurrencebegrænsende adfærd måtte anses for at udgøre en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF, af EØS-aftalens artikel 53 og af artikel 8 i aftalen med Schweiz vedrørende alle de ruter, som var omfattet af det kartel, hvori alle de anklagede transportvirksomheder deltog, burde navnene på de transportvirksomheder, der er nævnt i den anfægtede afgørelses artikel 2, følgelig også fremgå af nævnte afgørelses artikel 1 og 4. Endvidere burde navnene på alle de transportvirksomheder, der ifølge denne afgørelses artikel 2 deltog i den adfærd, der er omhandlet i denne artikel, i en periode efter den 19. maj 2005, også fremgå af samme afgørelses artikel 3.
- 54 En fortolkning af den anfægtede afgørelses fire første artikler kan således ikke resultere i, at de fortolkes således, at de vedrører en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse vedrørende alle de ruter, som var omfattet af kartellet, hvori alle de anklagede transportvirksomheder deltog. Henset til den manglende angivelse af navnene på flere anklagede transportvirksomheder i den anfægtede afgørelses artikel 1, 3 og 4, fører fortolkningen af den nævnte afgørelses artikel 1-4 derimod nødvendigvis til, at de nævnte artikler læses således, at de indeholder en af de følgende to konstateringer:
- Enten fastslås der i den anfægtede afgørelses dispositive fire særskilte samlede og vedvarende overtrædelser, som hver vedrører en forskellig rutekategori, hvilket i øvrigt kan forklare anvendelsen af ordet »overtrædelser« i flertal i nævnte afgørelses artikel 5 og 6, således som sagsøgeren har gjort gældende.
 - Eller også fastslås der i nævnte dispositive del en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse, ansvaret for hvilken kun tilregnes de transportvirksomheder, der, på de ruter, der er omhandlet i henholdsvis artikel 1, artikel 2, artikel 3 og artikel 4 i den anfægtede afgørelse, direkte deltog i den konkurrencebegrænsende adfærd, der er omhandlet i hver af de nævnte artikler, eller havde kendskab til et hemmeligt samarbejde vedrørende disse ruter, med hensyn til hvilken de var indstillet på at løbe risikoen.
- 55 Denne sidstnævnte fortolkning kan forklares med den omstændighed, at Kommissionen ikke kan pålægge en virksomhed, der var direkte involveret i en eller flere af de former for konkurrencebegrænsende adfærd, som en samlet og vedvarende overtrædelse består af, ansvaret for den adfærd, som de øvrige deltagere i denne overtrædelse havde planlagt eller foretaget, og som virksomheden ikke direkte har deltaget i, medmindre det godtgøres, at virksomheden ved sin egen adfærd havde til hensigt at bidrage til de fælles mål, som de øvrige karteldeltagere forfulgte, og at den havde kendskab til al den øvrige konkurrencebegrænsende adfærd med de samme mål for øje, eller at den med rimelighed kunne forudse den, og at den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (jf. i denne retning dom af 6.12.2012, Kommissionen mod Verhuizingen Coppens, C-441/11 P, Sml., EU:C:2012:778, præmis 44).
- 56 Som parterne selv har anført, fremgår det imidlertid af en samlet læsning af den anfægtede afgørelses begrundelse og navnlig af 1., 95.-97., 100., 101., 855., 856. og 864.-879. betragtning til denne afgørelse, at Kommissionen har beskrevet et enkelt kartel, der kvalificeres som en samlet og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF, af EØS-aftalens artikel 53 og af artikel 8 i aftalen med Schweiz vedrørende alle de ruter, der var omfattet af det kartel, hvori samtlige de anklagede transportvirksomheder deltog. Disse har inden for rammerne af én samlet plan og via ét bilateralt og

multilateralt kontaktnetværk samordnet deres adfærd med hensyn til dels udviklingen af brændstoffillægget og sikkerhedstillægget, dels nægtelsen af at betale kommission. Denne samordning fandt sted på globalt plan og vedrørte således samtidigt alle de i den nævnte afgørelse omhandlede ruter.

- 57 I 892. betragtning til den anfægtede afgørelse har Kommissionen endog fremhævet, at det kartel, der er beskrevet i præmis 56 ovenfor, udgjorde en samlet overtrædelse, og at det i den foreliggende sag ville være »kunstigt at opdele« de former for konkurrencebegrænsende adfærd, som den samlede og vedvarende overtrædelse består af, i separate overtrædelser.
- 58 Det må således fastslås, at begrundelsen for den anfægtede afgørelse – som beskriver en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse vedrørende alle de ruter, der var omfattet af det kartel, som de anklagede transportvirksomheder deltog i – og nævnte afgørelses dispositive del – som fastslår enten fire særskilte samlede og vedvarende overtrædelser eller en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse, som kun de transportvirksomheder, som på de ruter, der er omhandlet i den anfægtede afgørelses artikel 1-4, deltog direkte i den ulovlige adfærd, der er omhandlet i hver af de nævnte artikler eller havde kendskab til et hemmeligt samarbejde vedrørende disse ruter, med hensyn til hvilken de var indstillet på at løbe risikoen, kan holdes ansvarlige for – er indbyrdes modstridende.
- 59 Denne konklusion ændres ikke af Kommissionens argument fremført i svaret på de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, der er omhandlet i præmis 16 ovenfor, og hvorefter den omstændighed, at visse anklagede transportvirksomheder ikke er nævnt i den anfægtede afgørelses artikel 1, 3 og 4 – uden at det er nødvendigt at anse disse artikler for at konstatere særskilte samlede og vedvarende overtrædelser – kan forklares med, at de nævnte transportvirksomheder ikke betjente de ruter, der var omfattet af disse bestemmelser.
- 60 Den alternative fortolkning af den anfægtede afgørelses dispositive del, som Kommissionen har foreslået, ville være i strid med selve ideen om en samlet og vedvarende overtrædelse bestående af en række former for konkurrencebegrænsende praksis, som alle deltagerne er ansvarlige for, og dette uanset hvilke ruter der er tale om, således som det fremgår af Kommissionens bemærkninger i 862. og 873. betragtning til den nævnte afgørelse, hvoraf fremgår, at den i den foreliggende sag ville anvende de principper, der følger af retspraksis, hvorefter en virksomhed kan anses for ansvarlig for dens deltagelse i en samlet og vedvarende overtrædelse, selv om det er godtgjort, at virksomheden kun deltog direkte i ét eller flere af denne overtrædelses elementer, såfremt virksomheden vidste eller burde vide, at det hemmelige samarbejde, som den deltog i, indgik i en samlet plan, og såfremt denne samlede plan dækkede samtlige overtrædelsens elementer (dom af 14.5.1998, Buchmann mod Kommissionen, T-295/94, Sml., EU:T:1998:88, præmis 121, og af 20.3.2002, HFB m.fl. mod Kommissionen, T-9/99, Sml., EU:T:2002:70, præmis 231).
- 61 Den alternative fortolkning af den anfægtede afgørelse, som foreslået af Kommissionen, er også i modstrid med visse af Kommissionens argumenter indeholdt i den nævnte afgørelse, som det, der fremgår af 881. betragtning, hvorefter det med henblik på at konkludere, at der var tale om en samlet og vedvarende overtrædelse, ikke var nødvendigt, »at transportvirksomhederne er reelle eller potentielle konkurrenter til alle karteldeltagerne eller reelle eller potentielle konkurrenter på en specifik rute«, eller det argument, der fremgår af 825. betragtning, hvorefter det ikke var nødvendigt at føre bevis for en overtrædelse hvad angår en bestemt rute, men at det var tilstrækkeligt at fremlægge beviser for, at der forelå et globalt kartel, idet »[a]lle de begivenheder, der er beskrevet i punkt 4 i den anfægtede afgørelse, [er] en del af beviserne for det globale kartel, der er beskrevet i [denne] afgørelse«.
- 62 Det fremgår således af begrundelsen for den anfægtede afgørelse, at denne beskriver en samlet og vedvarende overtrædelse ikke blot i forhold til de tre elementer i overtrædelsen, nemlig brændstoffillægget, sikkerhedstillægget og nægtelsen af at betale kommission, men også i forhold til alle de ruter, som de anklagede transportvirksomheder betjente.

- 63 Den alternative fortolkning af den anfægtede afgørelses dispositive del, som foreslået af Kommissionen, resulterer således også i den konstatering, at begrundelsen for denne afgørelse og afgørelsens dispositive del er indbyrdes modstridende.
- 64 Det skal dernæst fastslås, at i modsætning til hvad Kommissionen har anført (jf. præmis 59 ovenfor), anses de transportvirksomheder, der er nævnt i den anfægtede afgørelses artikel 1-4, for ansvarlige for hele den overtrædelse, der er omhandlet i hver artikel, uden at der for hver af de omhandlede artikler sondres mellem de ruter, der blev betjent af de nævnte transportvirksomheder i overtrædelsesperioden, og dem, som de ikke betjente.
- 65 Endelig bemærkes, at den fortolkning af den anfægtede afgørelses dispositive del, som Kommissionen har foreslået, bevirker, at denne dispositive del er baseret på modstridende logikker. Dels holdes den transportvirksomhed, der er nævnt i en af de fire første artikler i nævnte afgørelse, således ansvarlig for konkurrencebegrænsende adfærd, som den har deltaget i, selv om den ikke betjente samtlige de ruter, der er omfattet af den pågældende artikel. Dels friholdes samme transportør, som ikke er nævnt i en af artiklerne, for ethvert ansvar for konkurrencebegrænsende adfærd, som den har deltaget i, hvis den ikke betjente nogen af de ruter, der er omfattet af den nævnte artikel.
- 66 Det bemærkes endvidere, at Kommissionen for første gang i dens svar nævnt i præmis 16 ovenfor begrundede den manglende angivelse af visse anklagede transportvirksomheder i den anfægtede afgørelses artikel 1, 3 og 4 med, at den angiveligt rådede over et »skøn«, som gjorde det muligt for den ikke at tilregne visse deltagere i et samlet kartel ansvaret for hele den samlede konkurrencebegrænsende adfærd, som et sådant kartel består af, og som de imidlertid havde deltaget i, hvis dette er baseret på objektive og ikke-diskriminerende kriterier, alt imens den erkendte, at den nævnte afgørelse havde kunnet omfatte alle transportvirksomhederne i dens artikel 1, 3 og 4.
- 67 Ikke blot har Kommissionen ikke forklaret retsgrundlaget for et sådant skøn, men den har heller ikke forklaret foreneligheden mellem en sådant skøn og dens ønske om at anvende de principper, der følger af den retspraksis, der er nævnt i 862. og 873. betragtning til den anfægtede afgørelse, som angivet i præmis 60 ovenfor.
- 68 Det skal endelig fastslås, at begrundelsen for den anfægtede afgørelse ikke i sig selv er fritaget for enhver intern uoverensstemmelse. Denne begrundelse indeholder således vurderinger, der er vanskeligt forenelige med forekomsten af et samlet kartel, der omfatter alle de ruter, der er omhandlet i den dispositive del, således som beskrevet i den samme begrundelse (jf. præmis 56 ovenfor).
- 69 Det bemærkes herved, at som sagsøgeren har anført, angav Kommissionen i 1124. betragtning til den anfægtede afgørelse, at den som begyndelsestidspunkt for deltagelsen i overtrædelsen for hver anklaget transportvirksomhed havde anvendt den første konkurrencebegrænsende kontakt, som hver transportvirksomhed havde deltaget i, med undtagelse af visse transportvirksomheder, som ifølge Kommissionen ikke skulle anses for ansvarlige for overtrædelsen hvad angår ruter mellem lufthavne beliggende inden for EØS, nemlig Air Canada, CPA, Japan Airlines, LAN Cargo og SAC. For disse transportvirksomheder anvendte den som begyndelsestidspunkt for overtrædelsen den 1. maj 2004, selv om den samtidigt anførte, at de havde deltaget i det samlede kartel, der er beskrevet i præmis 56 ovenfor, før denne dato. Den begrundede valget af denne dato med, at »det først [var] fra [denne dato], at forordning nr. 1/2003 [fandt] anvendelse på de omhandlede ydelser, og at en overtrædelse [var blevet] fastslået hvad an[gik] [de omhandlede transportvirksomheder].«
- 70 Som det fremgår af det ovenstående (jf. præmis 60 ovenfor), havde Kommissionen specifikt i begrundelsen for den anfægtede afgørelse angivet, at den ville anvende de principper, der følger af retspraksis, hvorefter en virksomhed i forbindelse med en samlet og vedvarende overtrædelse kan anses for ansvarlig for dens deltagelse i en overtrædelse, selv om det er godtgjort, at virksomheden

kun deltog direkte i ét eller flere af denne overtrædelses elementer, såfremt virksomheden vidste eller burde vide, at det hemmelige samarbejde, som den deltog i, indgik i en samlet plan, og såfremt denne samlede plan dækkede samtlige overtrædelses elementer.

- 71 Det må således konstateres, at selv om begrundelsen for den anfægtede afgørelse fastslår, at der foreligger en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse vedrørende alle de ruter, som er omfattet af kartellet, indeholder den ikke desto mindre væsentlige selvmodsigelser.
- 72 Det følger således af det foregående, at den anfægtede afgørelse er behæftet med selvmodsigelser dels i forholdet mellem begrundelsen og den dispositive del, dels i selve begrundelsen.
- 73 Det skal dernæst undersøges, om, som sagsøgeren har hævdet, selvmodsigelserne i den anfægtede afgørelse er til skade for sagsøgerens ret til forsvar, idet de ikke har gjort det muligt for sagsøgeren at forstå karakteren og rækkevidden af den overtrædelse/de overtrædelser, som fastslås, og hindrer Retten i at foretage sin prøvelse.
- 74 Det bemærkes herved, at den omstændighed alene, at der foreligger en selvmodsigelse mellem begrundelsen for en afgørelse og afgørelsens dispositive del, ikke er tilstrækkelig til at fastslå, at afgørelsen er behæftet med en begrundelsesmangel, for så vidt som for det første afgørelsen som helhed gør det muligt for sagsøgeren at identificere og at påberåbe sig denne manglende overensstemmelse, for det andet afgørelsens dispositive del er tilstrækkeligt klar og præcis til, at sagsøgeren kan forstå den nøjagtige rækkevidde af afgørelsen, og for det tredje de beviser, som er blevet lagt til grund med henblik på at godtgøre sagsøgerens deltagelse i de overtrædelser, som denne er blevet tilregnet i den dispositive del, er klart identificeret og behandlet i begrundelsen (jf. i denne retning dom *Adriatica di Navigazione* mod Kommissionen, nævnt i præmis 32 ovenfor, EU:T:2003:335, præmis 49-52).
- 75 I den foreliggende sag er ingen af de to mulige fortolkninger af den anfægtede afgørelsens dispositive del som omhandlet i præmis 54 ovenfor i overensstemmelse med begrundelsen for nævnte afgørelse. For så vidt som Retten derfor ikke uden at sætte sin egen vurdering i stedet for Kommissionens kan give den ene eller den anden af disse fortolkninger forrang, er det tilstrækkeligt inden for rammerne af mindst en af de to mulige fortolkninger at undersøge, om selvmodsigelserne i den anfægtede afgørelse har kunnet været til skade for sagsøgerens ret til forsvar og forhindrer Retten i at foretage sin prøvelse.
- 76 Hvad angår den første fortolkning, dvs. den, hvorefter der er tale om fire særskilte samlede og vedvarende overtrædelser, har sagsøgeren endvidere gjort gældende, at det må fastslås, at selv om sagsøgeren har kunnet konstatere en selvmodsigelse mellem navnlig afgørelsens begrundelse og afgørelsens dispositive del og af ordlyden af den dispositive del udlede, at denne fastslog fire særskilte overtrædelser, har sagsøgeren ikke været i stand til at forstå, i hvilket omfang de beviser, som fremgår af begrundelsen, og som vedrører forekomsten af en samlet og vedvarende overtrædelse, kunne godtgøre forekomsten af fire særskilte overtrædelser, der er konstateret i den dispositive del, og den har derfor heller ikke været i stand til at anfægte, at disse beviser er tilstrækkelige.
- 77 I 692.-806. betragtning til den anfægtede afgørelse valgte Kommissionen således ikke at sondre mellem de beviser, som blev lagt til grund med hensyn til hver anklaget transportvirksomhed ud fra de ruter eller rute kategorier, som disse beviser var knyttet til. Kommissionen begrænsede sig til at vurdere, om disse beviser kunne godtgøre disse transportvirksomheders deltagelse i det samlede kartel, der er beskrevet i begrundelsen for denne afgørelse, uden at undersøge, om forekomsten af hver af disse fire samlede og vedvarende overtrædelser, som den konstaterede i den anfægtede afgørelsens dispositive del, blev underbygget af beviser. Der blev kun foretaget en sondring med hensyn til beviserne i forhold til de koordineringer, som vedrørte henholdsvis brændstoffillægget, sikkerhedstillægget og nægtelsen af at betale kommission.

- 78 Det bemærkes endvidere, at som sagsøgeren har gjort gældende i forbindelse den første mulige fortolkning af den dispositive del er det umuligt for sagsøgeren at forstå den logik, som ledte Kommissionen til at anse virksomheden for ansvarlig for en overtrædelse, herunder for ikke betjente ruter inden for det område, som er defineret ved hver artikel i den anfægtede afgørelse, og derfor at forstå, om den har været udsat for forskelsbehandling i forhold til de andre anklagede transportvirksomheder, som blev anset for ansvarlige for kun to overtrædelser, eller en enkelt overtrædelse, med den begrundelse, at de ikke betjente visse ruter.
- 79 Det bemærkes herved, at grundene til, at navnene på visse transportvirksomheder ikke er nævnt i visse artikler i den anfægtede afgørelse, ikke klart fremgår af læsningen af nævnte afgørelse. Sagsøgeren har endvidere gjort gældende, at denne afgørelse ikke gør det muligt at forstå, om den nævnte manglende angivelse er forbundet med det forhold, at de ikke betjente visse ruter. Det er først efter den foranstaltning med henblik på sagens tilrettelæggelse, der er nævnt i præmis 16 ovenfor, at Kommissionen for Retten har præciseret, at navnene på visse transportvirksomheder ikke var nævnt i visse artikler i samme afgørelse, enten fordi de nævnte transportvirksomheder ikke betjente de ruter, der er defineret i disse artikler, eller fordi deres omsætning med hensyn til disse ruter for 2005 var lavere end 30 000 EUR.
- 80 Det bemærkes herved, at det følger af fast praksis, at begrundelsen principielt skal meddeles den berørte part samtidig med den afgørelse, der indeholder et klagepunkt i forhold til parten, idet manglen på begrundelse ikke kan afhjælpes gennem den omstændighed, at den berørte part erfarer grundene til afgørelsen under sagen for EU-retsinstanser (dom af 26.11.1981, Michel mod Parlamentet, 195/80, Sml, EU:C:1981:284, præmis 22, og af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, Sml., EU:C:2005:408, præmis 463).
- 81 I mangel heraf risikerer forpligtelsen til at begrunde en individuel afgørelse ikke at varetage sit mål, som ifølge fast retspraksis er at give den berørte part de oplysninger, ved hjælp af hvilke den kan fastslå, om der er grundlag for afgørelsen, eller om der muligvis foreligger en sådan fejl, at dens lovlighed kan anfægtes, og at gøre det muligt for Unionens retsinstanser at udøve deres kontrol med hensyn til den anfægtede afgørelses lovlighed (jf. i denne retning dom Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 80 ovenfor, EU:C:2005:408, præmis 462 og den deri nævnte retspraksis).
- 82 I den foreliggende sag har disse sene oplysninger netop bevirket, at sagsøgeren først har kunnet påberåbe sig en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet i forhold til de anklagede transportvirksomheder i retsmødet, eftersom det først var på dette tidspunkt, at virksomheden fik kendskab til, at den, henset til dens omsætning med hensyn til ruterne mellem lufthavne beliggende inden for EU og lufthavne beliggende i Schweiz i løbet af 2005, ikke burde have optrådt i den anfægtede afgørelses artikel 4.
- 83 Det var endvidere umuligt for Retten at kontrollere lovligheden af den anfægtede afgørelse, eftersom den ikke var i stand til at vurdere, om de beviser, som Kommissionen havde indsamlet for at fastslå en samlet og vedvarende overtrædelse, var tilstrækkelige til at fastslå forekomsten af de fire overtrædelser, som blev konstateret i nævnte afgørelse.
- 84 Det følger heraf, at den anfægtede afgørelse er behæftet med en begrundelsesmangel, som begrunder dens annulation.
- 85 Under hensyn til samtlige de anførte betragtninger skal det første anbringendes første led tiltrædes.
- 86 Den anfægtede afgørelse skal derfor annulleres for så vidt angår sagsøgeren, uden at det er nødvendigt at undersøge de andre anbringender og argumenter, som sagsøgeren har fremsat.

Sagens omkostninger

⁸⁷ I henhold til artikel 134, stk. 1, i Rettens procesreglement pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Kommissionen har tabt sagen, bør det pålægges denne at bære sine egne omkostninger og at betale sagsøgerens omkostninger i overensstemmelse med dennes påstand herom.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Første Afdeling):

- 1) **Kommissionens afgørelse K(2010) 7694 endelig af 9. november 2010 vedrørende en procedure i henhold til artikel 101 TEUF, artikel 53 i EØS-aftalen og artikel 8 i aftalen mellem Det Europæiske Fællesskab og Det Schweiziske Forbund om luftfart (sag COMP/39258 – Luftfragt) annulleres, i det omfang den vedrører Martinair Holland NV.**
- 2) **Europa-Kommissionen bærer sine egne omkostninger og betaler Martinair Hollands omkostninger.**

Kanninen

Pelikánová

Buttigieg

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. december 2015.

Underskrifter